

Ereğli ve Irak Ülkesi yer adının kökeni hakkında

About the origin of the toponym **Ereğli** and the Country name of **Irak**

Ereğli dediğimiz zaman aklımıza ilk olarak Zonguldak iline bağlı ilçelerden biri veya Konya iline bağlı ilçelerden birinin adı, ya da Kocaeli ili, Karamürsel ilçesi, merkez bucağına bağlı bir yerleşim biriminin adı gelir. Ereğli sözcüğü ayrıca Van ili, Başkale ilçesine bağlı bir yerleşim birimi adı olan **Erek (Erekli)** sözcüğünün de kökteşidir. Dil bilimine ilgi duyan pek çok kişiden, bu yer adının kökeninin **Irak** veya **Herakles** sözcükleriyle ilişkisi olabileceğini söylediklerini duymuşsunuzdur. Gerçekte ise ses değeri yakınlığından olan bir yakıştırmadan başka **Irak** ve **Herakles** sözcükleriyle **Ereğli** veya **Erek** yer adı arasında büyük olasılıkla hiçbir köken ilişkisi yoktur. Sözcük esasen iki ayrı olasılıkla değerlendirilebilir. Bunların her ikisi de bu sözcüğün kışlak ve yaylak arasında gidip gelen Türkmen/Yörüklerin yerleşke yeri adı olarak kullandığını düşünmemizi gerektirir.

Bu olasılıklardan ilkinde **Ereğli** anlamca “**otlakta hayvanların toplandığı yer**”, “**erişmek/varılmak istenen toplanma yeri**” ve “**dinlenme yeri**” anlamında olan “**Erek**” sözcüğünün -li yapım eki almasıyla türetilmiştir. Burada sözcük **Erek-li** ses biçiminden **Ereğli** (*bazı ağzılarda Ereyli*) biçimine dönüşmektedir ve “**erişmeye/varmaya/gitmeye veya konaklamaya değer yer**” yeni anlamında (kalıcı isim türetmiş olan bu -li sözcük ekiyle) toponim (yer adı) olmuştur denilebilir.¹ Diğer olasılık ise bu sözcüğün **er (yer)** ve **eylek (konaklama yeri)** sözcüklerinin birleşiminden oluşmuş olmasıdır. Öyle ki sözlüklerde “**eylek**” sözcüğünün anlamını genellikle “hayvanların yazın öğle zamanı dinlenmek üzere oturdukları gölgelik ve sulak yer”, “yolcuların geceyi geçirdikleri yer, han, konak”, “sabahleyin sığırların toplandığı yer” gibi anlamlarda görebilirsiniz. **Er+eylek** sözcükleri bu şekilde bileşik kelime olduğunda “yer konaklanacak yer” gibi bir anlam oluşmaktadır ve bu şekliyle de yine “konaklamaya değer yer” anlamında bir toponim halini almaktadır. Her iki olasılıkta da sözcüğün anlamca fazla bir değişime uğramayacağı görülmektedir.²

Toponimler (yer adları) çoğunlukla coğrafyanın yüzeyindeki yapısal duruma, bu tümceden yerin-dokusu (bitki örtüsü, toprağın yapısı, akarsu veya deniz gibi oluşumlarla vb. dahil olmakla) veya başka yeryüzü veya yer altından yüzeye çıkan oluşumlardan (az örnekte bölgenin yaygın bilinen/alışıldık hava durumu tekrarları veya havadaki özelliklerden veya az örnekte gölgeli olmasından vb.) özelliklerine göre veya bazı durumlarda topluluk adlandırmaları dahilinde verilirler. Daha az örnekte inanç veya efsane kökenli adılar da toponim olmuştur. Yaygın olarak yer adı verme biçimi diğerlerine kıyasla daha çok örnekte coğrafi özellikler paralelinde görülmektedir. Böylece, Konya Ereğlisi demek aslında anlamca “Konyada gitmeye değer dinlenme yeri” demektir. Aynı biçimde, Karadeniz Ereğlisi diyecekseniz de “Karadeniz yöresinde konaklamaya değer dinlenme alanı/yeri” anlamında bu sözcüğü kullanmış olacağınızı bilmeniz gerekir diyebiliriz.³

¹ *Addan yer adı üreten -la sözcük ekinin de buradaki -li ekinin ses biçimi olduğunu ve bunların hem isimden hem fiilden yer adı ürettiğini söyleye bilirim. Fakat bu ayrı bir yazı konusu olabilir. Burada detaya girilmeyecektir. (Tuzla, yayla, kışla vb.)*

² *Kaşkarlının Divanü Lügati't-Türk elyazmasında "er" sözcüğü farklı anlamlarıyla geçmektedir ve bunlardan bazıları da "yer", "yeryüzü", "toprak" anlamlarıdır. Bundan dolayı burada "er" sözcüğünün "yer" sözcüğünün ses biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Böylece ER+Eylek sözcükleri bitleştirilerek "yer konaklama-yeri" veya "konaklamaya değer yer" anlamında kullanılmıştır diyebiliriz.*

³ *Sadece Anadolu'da değil neredeyse bütün Asya ve Avrupa dahil Amerika Kitasındaki en eski toponim (yer adları) büyük oranda Türk dili kökenlidir diyebileceğimiz pek çok bulgu vardır. Batılı dil bilimciler bu adları açıklarken yer adlarının kök ve sözcük anlamını açıklayamadıkları için bulabildikleri en yakın fonetik değerdeki sözcüğe yaratabilecekleri en yakın mantık zinciri ile anlamlandırarak bağlama yaparlar. Zaten dillerinin uzak geçmişine inemedikleri için çok zaman hayali (varlığı kanıtlanmamış olan) bir kök dil olan PIE kısaltmalı (Proto Indo European) dildeki bir hayali ses biçimi ileri sürerek buraya bağlama çabasına girerler. İşte **Ereğli** yer adının **Irak** ve-veya **Herakles** veya bunlara benzer isimlerle bağlantılı olduğunu ileri sürmek aynen böyle bir durumdur. Mantıksızdır ve gereksizdir. Zaten çok büyük olasılıkla Irak yer adı bile (ileride/uzakta olan anlamında Türk diliyle yaratılmıştır. Eski Türkçe Irak "uzak" (kenarda/uzakta) sözcüğünden evrilmiştir. "Gidilmesi çok süren", "kenarda/uzakta" ve "çok ötelede bulunan" anlamındaki sözcük Türkçenin bazı ağzlarındaki (kenarda) anlamındaki*

Anadolu'da Türkçe kökenli olduğu düşünülmediği halde neredeyse bütün eski yer adları gerçekte Türkçe kökenlidir sadece uyduruk kökenlere inanmadan doğru dürüst araştırılmayı beklemektedirler.⁴ Örneğin Kapadokya Adı Pers dilinden geliyor diyenlerle, bu adın Yunancadan geldiğini söyleyenler uzun yıllardır aralarında bu konuyu sosyal ortamlarda tartışıyorlardı ve bu arada yüzlerce yıl boyunca dahildeki ve hariçteki dil bilimcilerden bu adın Türkçe köklerini tutarlı bir şekilde gösteren de çıkmamıştı. Çünkü çoğu durumda Türkçe bir eski yer adının Anadolu'da bulunmayacağı şartlanması mevcuttur. Bu adil köken olarak Pers dilinden geldi diyenler doğumdan önce 6.yy'a ait Persçe yazıtlarda Kapadokya adı geçiyor dediler. Fakat bir sözcüğün en eski yazılı biçiminin A diliyle yazılı bir tarihi eserde geçiyor olması o sözcüğün kökeninin B dilinde olmadığını fakat A dili kaynaklı olduğunu düşünmemizi gerektirmez. Ne yazık ki bu tip mantık yoksunu çıkarımlar yapan dil bilimciler ve tarihçiler ezici sayıda mantıklı düşünenlerden fazladır diyebilirim. Sonuçta bu Kapadokya adı örneğinde de neticede köken Türkçe çıktı.⁵

İlk bakışta isimler hep yabancı ad çağrışımı yapabilir. Fakat çağrışımla Etimoloji gerçekçi yol alamaz çünkü dilsel veriler ve bilimsel mantık her zaman doğru yolu (geç de olsa) gösterir.⁶ Aynı biçimde Irak ülke adının kökeninin açıklamasını da bu yazımın notlarında görebilirsiniz ki yine köken açıkça Türkçedir. Bu yer adlarına başka dillerde kök uydurmaya çalışan dilcilerin ileri sürdükleri tutarsız açıklamalar mantık yoksundur ve köken olduğu ileri sürülen dillerde ileri sürülen anlamda geçmiş eski-sözcükler de mevcut değildir. Sonuç olarak Ereğli toponimi de Türk dili kökenlidir Irak yer adı da Türk dili kökenlidir ve bu sözcüklerin köküne ilişkin diğer öneriler büyük olasılıkla fonetik yakınlık kaynaklı yakıştırmalar veya siyasi amaçlı uydurmalarıdır denilebilir.⁷

Ahmet Ardıç

Eylül 2023

Not: Bu yazıya son eklemeler Ekim 2023 tarihinde yapılmıştır.

kırakta/kıraxta sözcüğüyle aynı kökün ses değeri değişmiş biçiminden türetilmiş olmalıdır. Bu **irak** sözcüğü aynı zamanda ülke adı olan **Irak** sözcüğünü yaratmış olmalıdır. Bu sözcüğün kökteşi olan **ara**, **aralık** ve **aradaki** sözcükleri de bazen farklı kökten sözcükler olarak yorumlanmaktadır fakat ilgisi yoktur ve bunlar tamamı kökteş sözcüklerdir diyebiliriz. Irak ülke isminin kökünü sıklıkla Arapça sanan bazı dilciler vardır. Bunlar Irak ülke adının "**iki nehirlere**" anlamına gelen bir deyim olduğunu yakıştırma biçimde ileri sürerler fakat aslında bu sözcüğün kökeninin Türkçe olduğunu bilmezler veya bilmemezlikten gelirler. Arapça olduğunu söylenen pek çok sözcük aslında Erken Türk dillerinden bu dillere alıntılanmıştır. **Uzak** anlamındaki **IRAK** sözcüğü; Orhun Yazıtlarında (735 yılı öncesinde) "**irak bodunug**" (**uzak boyları**) biçiminde ve Kaşgarlı'nın Divan-i Lugati't-Türk adlı eserinde 1073 yılında "**yırac yer**" (**uzak yer**) biçiminde geçmektedir. **Herakles** sözcüğünün ise Kör-Oğlu sözcüğünün ses değeri değişmiş biçimi olduğunu Prof.Dr. Firudin Celilov dilsel delillerle göstermiştir.

⁴ Üniversiteler paketlenmiş veya hap biçimine getirilmiş seçili bilginin sınıf ortamında talebeye iletildiği yer olmaktan çıkar ve uluslararası araştırma ve sözcük derleme gibi çalışmaların yoğun yapıldığı yerler haline gelirse, Amerika kıtasındaki yerli dillerinde bile Erken Türkçe kökenli ortak sözcükler ve toponimler de herkesi şaşırtacak orandaki sayılarda örtüşmelerle gösterilebilecektir. Kaldı ki bizde pek çok dil bilimcimiz Anadolu alanında dahi eski yer adlarını başka dillere bağlama çabasından hiç vazgeçemediler. İşte bu çok yönden üzücü bir durumdur. Anadolu'da bulunan ve yabancı dillerdeki sözde köklere bağlanan pek çok yer adının da pek düşünülmesi de kökeni aslında yine Türk dilidir. Bu durum Türk dilli insanların tarih boyu Anadolu'nun yerli halkı olduğunu bilenleri hiç şaşırtmaz. Fakat zihinleri 1071 yılında Anadolu'ya geldik bilgileriyle kilitlenmiş olan insanların adlarını etraflıca araştırarak detayları irdeledikleri zaman varacakları sonuç onları şaşırtacaktır.

⁵ Facebook sayfanızda Ön Türk Akademisi grubunu takip ederek buradaki içerikte paylaşılmış olan "**Kapadokya Toponiminin Asıl Kökeni**" başlıklı makaleyi okuyabilirsiniz. Ya da turkicresearch sayfamızdan aynı yazıya bakabilirsiniz; < https://www.turkicresearch.com/files/articles/76ca88bf-2379-402c-afa7-ff42def20b2a_Kapadokya%20toponiminin%20dilbilimsel%20k%C3%B6keni%20ve%20bu%20s%C3%B6zc%C3%BC%C4%9F%C3%BCn%20anlam%C4%B1.pdf > Ayrıca Türk dili ile M.Ö altıncı yüzyılda Kapadokya adı geçiyor demek "**Türkçe ile bu adı geçen bölge adlandırıldı çünkü o bölgenin çoğunluk yerli halkı Türklerdi ve Anadolu'ya 1071'de gelmediler**" demektir diyebiliriz.

⁶ Sözcükler Erken Türk dilinden Yunan, Latin, Arap, Rum, Fars ve başka dillere geçip o dildeki yeni ses değeri ile dilimize tekrar dönebilirler. Öyle ki bugün kökeni yabancı sanılan çok sayıda sözcüğün gerçek kökeni sözcük yapısı kaynaklı gerçek bir köklü dil olan (anlam içeriğini isim veya eylem ayırmaksızın sözcük köklerindeki tek heceli ve bazen tek sesli yapıda taşıyan) Türkçedir. Hin Avrupa dilleri ise çok heceli sözcük yapısı itibarıyla insanlığın konuşma tarihinde göreceli olarak son dönem dilleri sayılabilirler. Bu nedenle onların dilleri başka dillerden toplama olan daha çok sayıda sözcük içerir ve bunlar dil köklerine inmeye zorlandıklarında yarattıkları PIE köke referans vermek zorunda kalırlar.

⁷ Anadolu Rum, Yunan, Pers vb yabancıların ayakları altında olmadan önce muhtemelen yine Türk idi. Pompalanan ana akım tarih bilgisi hatalı olmalıdır. Atatürk döneminde basılan dil ve tarih kitaplarını okuyun mümkünse.